

KAKO SEM PREŽIVEL PRVO LETO ŽIVLJENJA*

Drugega februarja leta 1938 zvečer, pred enainosemdesetimi leti, je Franja Mejačeva iz Komende pisala svoji hčerki Vidi Marušičevi v Gorico: »Jaz bodem kar mirno čakala na nedeljo 6. t. m. ako še ne bo nič, potem me bode pa zaskrbelo. Pozdravljaš in poslavljaš se pa res, kakor bi šla v Ameriko, saj pojdeš samo v Rim.« V nadaljevanju je gospodarski Franji misel ušla drugam in je zapisala: »V banki so rekli, da zdaj zelo malo Lire menjajo«. Toda takoj nato se je vrnila k pričakovanemu rojstvu vnukinje: »Bog daj po sreči vse in punčko, kar pa dvomim. Ker se tako dolgo pripravljaš. Zbogom draga Vida, bodi prepričana, da vedno mislim na Te.«

Franjina slutnja, da ne bo punčka, se je uresničila. Rodil se je fant, v petek, 4. februarja, v jutranjih urah, na Travniku v Gorici (Piazza della Vittoria 17). Bilo je v takrat kraljevi Italiji, ki je preživljala šestnajsto leto fašistične dobe.

Za rojstvo petega vnuka je Franja izvedela iz brzojavke, ki jo je prejela 4. februarja ob treh in pol popoldne. Obžalovala je, da ni izvedela za vest že kako uro prej, a je bil poštni urad v Komendi zaradi opoldanskega počitka do treh popoldne zaprt. Vzkliknila je »Hvala Bogu!«, da se je vse srečno končalo. »Le zakaj ni punčka, to mi je pa kar žal«, je pisala v nedeljo, 6. februarja Vidi. Z rojstvom vnuka se ni nikakor ni mogla sprijazniti, kar je 14. februarja 1938 znova omenila hčerki Vidi: »Nikar mi tudi ne zamerite, da se ne morem sprijazniti z mislijo,

da niste dobili punčke.« Hkrati pa je pomislila na »mojo nepozabno vnukinjo Majdo« in Vido še vprašala, kako bo s krstom novorojenca. V naslednjem pismu (20. februar 1938) je Franja svojega vnuka poznala le kot fantka, obžalovala je smrt vnukinje Majde in se pozanimala, če bo krst v Solkanu. Majda Marušič, drugi otrok v zakonu dr. Franca Marušiča iz Solkana in Vide Mejač iz Komende, je umrla 2. aprila 1937 (rojena 7. septembra 1934 v Solkanu); prvorojenec Tomaž je bil rojen 19. maja 1932. Njun tretji otrok Branko je bil rojen skoraj natančno deset mesecev po Majdini smrti.

Slučaj je hotel, da so tiste dni tudi na nizozemskem dvoru pričakovali rojstvo. Nadejali so si, da bo kraljica Juliana rodila prestolonaslednika. Toda 31. januarja leta 1938 se je rodila prestolonaslednica Beatrix. Tako je Franja (6. februar 1938) ugotavljala: »Samo na Holandskem princesa ima punčko, tam kjer bi bilo treba fanta.«

Ob rojstvu sta starša prejela nekaj čestitk. Vidina sestra Milka Slokarjeva iz Ljubljane je 7. februarja voščila: »Iz srca voščim vse dobro in to je zdravje v prvi vrsti. Prav je tako, da je sedaj fantek – bo pa tretja punčka [bil pa je fant Anci, rojen 1. julija 1939] in jo bodeta oba fanta crkljala.« Drugače ja sodila Milkina štirinajstletna hčerka Nada (1. marec 1938): »Nič kaj nisem bila vesela, ko sem slišala, da ste kupili fantka in ne punčko. Pa sem se potolažila, ko sem od mati izvedela, da je srčkan in priden.« S čestitko je pohitel tudi agent državne zavarovalnice, ki je 8. februarja 1938 novorojenčevemu očetu poslal telegram: »L' aurora della piccola vita sia messaggera di perenne felicità – questo il nostro vivo augurio.«

Kmalu po rojstvu so se pričele priprave na krst. Voziček za novorojenca naj bi kupili v

* Nekoliko spremenjeno besedilo je bilo napisano februarja 2008 na podlagi dopisovanja med babico Franjo Mejač (Komenda) in njeno hčerko Vido Marušič (Gorica), materjo Branka Marušiča. Korespondenco hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Prebrano na Sv. Katarini nad Novo Gorico 10. maja 2019 in v gradu Kromberk 24. maja 2019 na predstavitvi *Marušičevega zbornika*.

Ljubljani, pripeljali bi ga v Solkan h krstu, ki naj bi bil 12. oziroma 13. marca. Za botra je bil določen otrokov stric in Vidin brat Vitko, v Solkan naj bi ga spremljala mati Franja. Oba sta imela neveljavna potna lista, zato naj bi namesto z osebnim avtom prišla v Solkan najverjetneje z avtobusom svetogorskih romarjev, ki so potovali s skupinskim potnim listom. To je bilo v času, ko je minevalo eno leto po podpisu sporazuma med italijansko in jugoslovansko vlado in ko so se odnosi med državama otoplili, kar je imelo za posledico povečanje romanj jugoslovanskih Slovencev na Sveto goro.

Ker je bil odhod avtobusa nezanesljiv, sta Vitko in Franja Mejač pomislila, da bi v Solkan dopotovala z vlakom. Negotov odhod je Franjo vznemirjal, da je zapisala 7. marca 1938: *»Zdaj se pa že meni zdi hudo, da tako dolgo odlašano, kako bi nam bilo hudo, ako bi se kaj pripetilo. Za taki slučaj pa kar Bog varuj pa krstite in dobite namestnika.«* Odhod v Solkan je spremljala še kaka neprijetnost. Vitko je imel *»reumo v desni roki, sedaj bi še za botra ne mogel biti, ker bi ne mogel revčka držati.«* Odločitev je bila nato dokončna, da bo krst teden dni kasneje. Vitko je tudi pomislil, da je bil tedaj čas smučarskih skokov v Planici, zato *»naj Franc ne zamudi Planice, ker mi ne pridemo v soboto 12. t.m. že zaradi Vitkota ne in tudi jaz še nisem za rajžo.«* (Pismo Franje Vidi, 10. marec 1938).

Z veljavnima potnima listoma sta se Franja in Vitko odpravila z avtomobilom preko državne meje v Italijo v soboto 19. marca, na dan sv. Jožefa. Potovala sta preko Trsta. Za dan krsta pa je bila izbrana nedelja, 20. marca. Novorojenec je dobil kar tri imena: Franciscus, Andreas in Vitus. Kot botra sta v rojstni knjigi solkanske župnije navadna krščenčev stric Vitko Mejač in nona Katarina Čubej. Krstitelj je bil kaplan Anton Pilat, Justina Jug pa je zapisana kot babica. Zaradi fašistične zakonodaje je moral biti drugi sin Vide in Franca Marušiča zaveden v uradne registre z imenom Francesco, za domače pa je bil Branko.

Po opravljenem krstu se je Vitko kmalu vrnil domov, čakali so ga posli. Franja pa je ostala še nekaj časa v Gorici. Vrnila se je 1. aprila preko mejnega prehoda na Planini. Do meje jo je pripeljal zet Franc, ki ga je spremljal šestletni sin Tomaž. Na meji jih je čakal Vitko, ki je nato mater odpeljal proti domu, potem ko so na mejnem prehodu rešili eno uro trajajoči nesporazum s *»financarjem poznanim sitnežem«*. Franja ga je označila kot *»ena Oštia«*, zato bi lahko sklepali, da je bil carinik primorski emigrant.

V pismih in drugih sporočilih, ki jih je naslavljala na hčerko Vido, je Franja o svojem vnuku sprva še pisala kot o fantku, kasneje ga je imenovala. Andrej Mejač, Franjin mož, je svojega vnuka imenoval Francek oziroma Francelj; očitno je bilo ime Branko za konservativnega in močno vernega Andreja preveč moderno in morebiti pravoslavno. Franja ni varčevala z nasveti, kako ravnati s fantkom: *»Skrbi me tudi ta mali fantek kdo ga nosi ven, da ga ne bode preveč pregrel, ker je pri vas gotovo vroče, pri nas je pa sinoči ob 11. uri malo deževalo vmes pa snežilo, danes je pa najlepši dan. Pa tudi, da mu ne bode solnce svetilo v oči, to je mučno.«* (Pismo Franje Vidi, 15. april 1938). Konec aprila je Vida zbolela. Njen oče Andrej se je zbal, da je ne bi napadla pljučnica. Svoje mu zetu zdravniku Francu je v pismu 29. aprila svetoval (*»in ne vzemi za zlo«*), naj poskuša Vido zdraviti, če bo potreba, z rdečo jedilno repo: *»Želim Vidi ljubo zdravje kajti nocoj se je našim ženskam kar o Vidi in ribah sanjalo.«*

Del poletja leta 1938 je Vida z otrokoma Tomažem in Brankotom preživela v Komen-di. V rodni kraj je prišla v začetku julija. Med potjo je Branko sitnaril, *»doma je takoj zaspal in spal danes do 7h. Zelo začudeno vse gledal, toda vsem se smehlja, čudijo se da nič ne joka. Mora se dobro počutiti v tem hladu saj sem ga zjutraj morala v volneno jopico obleči kljub solncu. Nebeško se počutimo tu radi hladu, ko bi le ne imela misli, da se kuhaš Ti v vročini.«* (Pismo Vide Francu, 5. julij 1938). V petek, 8. julija,

je Vida pisala soprogu Francu, da je Brankota zaradi hladnejšega vremena bolezni trebušček, pa je bolečine odpravil termofor. Sicer se dobro počuti, cel dan je zunaj, dobro izgleda, postal je rdeč, »je in kaka vse zelo v redu«. Čez štiri dni se jima je pridružil Tomaž, ki je prišel z otoka Krka, kjer je del počitnic preživel kot gost pri Vidini sestri Milki Slokar in njeni družini, pri bratrancih Janezu in Markotu ter sestrični Nadi. O Brankotovem dobrem počutju govorijo tudi naslednja Vidina pisma soprogu. Tako piše 22. julija 1938: »Tomaž je bil zelo vesel Tvoje lepe karte in jo je lepo shranil, Branko jo je hotel pa pojesti. Brankec je vedno 'dobrovoljček' vsem se smehlja in se še kar pogovarja [...] Vem, da Te je prevzela smrt tistega fantka, jaz na Branka zelo gledam in si ne morem misliti, da bi mu kaj prišlo, ko je vedno v snagi in v takem čistem zraku. Gresek opoldne, ima mleko samo od ene krave, sicer pa pije le prah in mene, toda jaz pešam in ne mislim delj vzdržati kot, da dopolni 6 mesecev [...] Lepo Te prosim svetuj mi v prihodnjem pismu, ali bi mu dajala še naprej prah ali bi lahko začela z mlekom in kako žitno kavo?« V začetku avgusta, ko je Branko dopolnil pol leta življenja, je tehtal skoraj 8 kilogramov. Mama ga je tedaj hranila z žitno kavo, dajala mu je gresek, piškotek in mleko pomešano z vodo.

V drugi polovici avgusta so se prve Brankotove počitnice končale. Za nekaj dni je delo v ambulanti v Gorici odložil Franc in odšel v Komendo. Po krajših počitnicah v Komendi je nato svojo družino odpeljal domov v Gorico. Med potjo so imeli na Vrhniki problem z avtomobilom, kar je staršema ob dveh otrocih povzročilo nekaj težav (»Ali je Brankec zdrav, kaj si počela z njim na Vrhniki, uboga reva ti in Franc«, je vpraševala Franja Vido, 26. 8. 1938). Mami in stari mami Franji je bilo po odhodu Marušičev silno dolgčas: »Dolgčas nam je vsim, najbolj pa mislim da meni, tako sem sama, ata pravi, kako bi bilo dobro pri hiši, ako bi bila Vida doma. Jaz sem hodila v korbico duhat zadnje, kar je bilo po Brankotu in tudi ta otročji duh je izginil [...] V duhu sem z

Vami po poti in tudi sedaj vidim Travnik[v Gorici] in vašo hišo[...] Brankcu je gotovo vse nanovo doma, ker je bil pri nas navajen.« (Pismo Franje Vidi, 23. avgust 1938). V Solkanu je Branko zbolel. Franja je pohitela z navodilom, kako otroku pomagati: »Govorile sva z Ančko [uslužbenka pri Mejačevih] in misliva jednako, da se je takoj prvič prehladil v trebušček in zdaj se to ponavlja. Ako ga greješ s termof.[orom] je prehuda toplota za otroka, ker ga moraš večkrat razgaliti pri previjanju. Drži mu trebušček ako mogoče toplo, da imaš posebej kaj okrog trebuščka zavito, da ga ne obleti veter pri previjanju, in nato bode minulo. Nikar ga ne stradaj, ker to je gotovo od prehlajenja in kakor hitro se malo razgali, si zopet poslabša, prej mu je vroče potem se prehitro shladi ko brca.« (Pismo Franje Vidi, 30. avgust 1938). Bolezen pa ni nehala in Franja je ugotavljala: »Na vsaki način je dobil, med potjo prehlad, glavno so pa zobčki. Saj veš kako je revše trpelo, vse je grizlo kar se mu je dalo[...] Brankec lahko je to, kar je užival v Komendi tudi juho (ne mastno), zakuhan gris, ali nudeljčke, lahko mu bodete krompirček dajali ko se pozdravi, saj je že 7 mesecev star. Boljši taka hrana, kakor pa prestaro mleko.« (Pismo Franje Vidi, 7. 9. 1938). Potem se je stanje izboljšalo in Franja je ugotavljala, da so bili krivi zobčki in še dodala opazko o prehrani: »Prosim Te ne imej toliko nepotrebosti glede hrane. Zadosti je star za vsako hrano in pa kaj je to zopet ena novost 'žensko mleko', meni se kar gabi, ubogi otrok, bodite pametni in ne pretiravajte, ko je dosti družega za otroka.« (Pismo Franje Vidi, 22. september 1938).

Ko so bile otroške boleznimi mimo, se je drugam usmerila tudi Franjina skrb, čeravno je oba goriška vnuka omenila v vsakem pismu, ki ga je poslala Vidi. Konec leta 1938 je bil Branko prehlajen: »Piši mi prihodnjič zakaj je bil Branko tako prehlajen, zdaj mora biti lušten, kmalo bo imel 11 mesecev, ali že kaj hodi, posebno zdaj je paziti na njega...« (Pismo Franje Vidi, 29. december 1938). Toda še pred tem sta Tomaž in Branko dobila darilo ob sv. Mi-

klavžu. Pismo, ki ga jima je ob darilu pisal, je narekoval mami Vidi: »*Draga fantka, prinašam vama letos samo jestvine, Tebi Tomažek, ki si večji več in Brankcu pa bolj malo, ker ne zna še popa[p]cati. Igračk pa nič, Brankec se ne zna še igrati z njimi, a za Tebe Tomažek je boljše, da se sedaj raje učiš čitati in pisati. [...] 10 L drobiža je za Tomaža za komedije[sejem sv. Andreja v Gorici] in tudi Brankca naj vzame s seboj.*«

Šestega februarja leta 1939 je pisala Franja Vidi v Gorico: »*Branko je doživel svoj prvi*

rojstni dan, Bog ga ohrani...« Tu pa se konča pripovedovanje o prvem letu mojega življenja.

Očitno se je uresničila Franjina želja, saj sem še tu. Tu na Sv. Katarini, kjer sva v moji otroški dobi v cerkvici pri maši z nono Katarino Marušič 25. novembra 1944 slavila njen imendan. Mašo je vodil kromberški župnik Vinko Vodopivec.

Branko Marušič

V letu 2019 smo sodelavci ZRC SAZU izdali *Marušičev zbornik. Zgodovinpisec zahodnega roba, prof. dr. Branko Marušiču ob 80-letnici* (ur. Petra Kolenc, Petra Svolfšak, Oto Luthar in Danila Zuljan Kumar, 2019, Založba ZRC, ZRC SAZU). Prispevek *Gradivo za bibliografijo Branka Marušiča med letoma 1956 in 2018* dopolnjujemo z bibliografsko enoto, ki smo jo ob izdaji *Marušičevega zbornika* nehote izpustili:

2005

Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem. 1848–1899. – Nova Gorica: Goriški muzej, 2005.

O Marušičevem zborniku so pisali:

Inga Brezigar: Poklon zgodovinpiscu zahodnega roba. – 1001- SČ, junij 1919, št. 101, str. 6.

Vesna Humar: Zbornik ob Marušičevi 80-letnici. – Goriška, letn. 18, št. 6 (12. jun. 2019), str. 22.

Iva Koršič: Marušičev zbornik. – Novi glas, letn. 24, št. 21 (30. maj 2019), str. [1], 6.

Zlobec, Marjan: *Dr. Branko Marušič, zgodovinpisec zahodnega roba.* – <https://marijanzlobec.wordpress.com/2019/06/25/dr-branko-marusic-zgodovinpisec-zahodnega-roba/> (dostopno: 25. 5. 2019).

Marušičev zbornik <https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/marusicev-zbornik?Open> (dostopno: 29. 5. 2019).

STA znanost: *Marušičev zbornik. Zgodovinpisec zahodnega roba* <http://znanost.sta.si/knjige/62> (dostopno: 29. 5. 2019).

Iztok Ilich: Recenzija [Marušičevega zbornika]. – *Bukla*, št. 149.

